

Organized crime in Ukraine

Організована злочинність в Україні

Nina Miniailo

Key words:

organized crime, statistics, organized group, criminal organization, law enforcement system.

Ключові слова:

організована злочинність, статистичні дані, організована група, злочинна організація, правоохоронна система.

Вступ. Організована злочинність в Україні тривалий час залишається одним із факторів впливу на процеси державотворення. Її масштаби – реальна загроза становленню соціально-економічних реформ в Україні. Сучасна ситуація з активністю організованої злочинності в Україні є результатом не лише її поступового розвитку в тих умовах, в яких розвивалася сама країна. Значний вплив на стан організованої злочинності в Україні мають фактори, пов'язані з ефективністю діяльності правоохоронної системи та державного управління.

Актуальність наукового дослідження. Організована злочинність стає сьогодні суттєвим фактором посилення соціальної напруги та дестабілізації суспільних відносин, перешкоджає оздоровленню економіки, впорядкуванню споживчого ринку, сприяє деформації нових форм економічних підприємницьких відносин. Посилюються процеси зрощення економічної та загально кримінальної злочинності, лідерів злочинних угруповань із корумпованими посадовими особами органів влади й управління, правоохоронних органів. Нині організована злочинність розцінюється як реальна загроза національній безпеці у зв'язку зі всеохоплюючим характером її впливу на різні сфери суспільного життя. Тенденція останніх років свідчить про зростаючий інтерес лідерів злочинних угруповань активно включатися в легальні комерційні структури. Нинішня криміногенна ситуація в державі свідчить про необхідність удосконалення заходів, спрямованих на нейтралізацію впливу чинників, що зумовлюють розвиток організованої злочинності. Організованій злочинності притаманний високий рівень латентності, що опосередковано, в першу чергу, корумпованістю представників державної та судової влади. Знання реальної ситуації про стан злочинності й організованої злочинності зокрема необхідне для запровадження адекватних законодавчих заходів протидії цим явищам. Нинішній стан криміногенної ситуації в державі свідчить про необхідність удосконалення заходів, спрямованих на нейтралізацію дії чинників, які зумовлюють організовану злочинність. Проблема боротьби з організованою злочинністю залишається актуальною для кожного регіону.

Стан наукового дослідження. Проблеми діяльності організованої злочинності – комплексна та багатоаспектна, її дослідженню приділено значну увагу в працях фахівців різних галузей правничої науки, насамперед, кримінального права та кримінології, зокрема Л. Багрій-Шахматова, О. Бандурки, В. Білоус, А. Волобуєва, В. Голіни, І. Даньшина, Є. Скулиша, С. Єфремова та ін.

Для аналізу сучасних тенденцій, що формують обличчя сучасної організованої злочинності в Україні, є важливим аналіз статистичних даних, що дають можливість дослідити її динаміку, що наведені в офіційних джерелах. Зазначимо, що нині єдиний облік організованої злочинності в Україні не ведеться, відповідно, щоб дослідити основні статистичні показники (кількість організованих груп та злочинних організацій, кількість злочинів, що вчинені організованими злочинними групами, кількість осіб, що вчинили злочини у складі цих груп та організацій), слід звертатися до статистичних звітів Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури та Міністерства статистики України, а також до даних, що наведені у спеціальних аналітичних дослідженнях.

Мета статті. Метою дослідження є проведення аналізу напрямів поширення організованої злочинності в Україні на сучасному етапі її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Організована злочинність є найбільш руйнівною для держави і суспільства серед усіх форм злочинності. Вона впливає не тільки на економічні складові частини дер-

жавотворення, а й на соціальні, ідеологічні та навіть правові. У відповідь суспільство визнає прояви діяльності організованої злочинності найбільш небезпечними порівняно з іншими і намагається забезпечити адекватне реагування держави як відповідь на ці прояви. У різних державах свої підходи до формування кримінальної відповідальності за злочини, скоєні організованими злочинними угрупованнями. В Україні в інститут співучасті включено організовану групу та злочинну організацію як найнебезпечнішу із форм співучасті. Саме створення такої організації закон визнає закінченим злочином (ст. 255 Кримінального кодексу України (далі – КК України)). Ст. 28 КК України розкриває особливості вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією.

Так, злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп¹.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 поняття стійкості організованої групи чи злочинної організації характеризується їх здатністю забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти чинникам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання деяких членів об'єднання відокремитися чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів зі злочинного середовища тощо)².

Тісне переплетіння організованої злочинності та корупції виступає вагомим бар'єром у намаганнях правоохоронних органів протистояти цьому явищу. П.Д. Біленчук, С.Є. Єркенов та А.В. Кофанов констатують, що у нас розвивається процес «від грошей до влади і від влади до грошей», коли не лише злочинці можуть перетворюватися на владу, але й представники влади можуть ставати злочинцями³. Науковці вказують на те, що корупція стала ознакою діяльності організованої злочинності, її елементом. О.І. Гуров вважає, що корупція є однією з обов'язкових ознак організованої злочинності, а Л. Аркуша зазначає, що використання корумпованих зв'язків є обов'язковим елементом у діяльності формувань, які спеціалізуються на вчиненні злочинів у сфері економіки⁴.

У сучасній Україні проблема боротьби з організованою злочинністю та її складником – корупцією, яка є каталізатором розвитку організованої злочинності, така ж актуальна, як і п'ятнадцять років тому. Існуючи в симбіозі, ці два явища утворюють найсерйознішу небезпеку для держави і суспільства, особливо в умовах демократії та у періоди здійснення реформ, що супроводжуються зазвичай високою соціальною напруженістю й економічною нестабільністю. І саме тому боротьба з корупцією та організованою злочинністю належить до найпріоритетніших проблем, що стоять перед українським суспільством⁵.

На думку І.М. Гриненко, організовану злочинність можна охарактеризувати як прояв злочинності як соціального явища, що полягає у вчиненні злочинних діянь окремими особами або їх об'єднаннями, котрі перебувають між собою у стані взаємодії з приводу вчинення зазначених діянь та отримання від них матеріального або іншого зиску. Такого роду злочинність можна охарактеризувати як «системну», оскільки

¹ Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 08 лютого 2013 р. К.: Паливода А.В., 2013. С. 14.

² Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»: від 23 грудня 2005 р., № 13. С. 2. URL: <http://scourt.gov.ua/clients/vs.nsf>.

³ Біленчук П.Д., Єркенов С.Є., Кофанов А.В. Транснаціональна преступность: состояние и трансформация. К.: Атика, 1999. С. 31.

⁴ Гуров А.И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. М., 1990. С. 205; Аркуша Л. Коррупция – элемент организованной преступной деятельности. Юрид. вестник. 2000. № 2. С. 118.

⁵ Марич М.І. Чинники корупції та організованої злочинності в сучасному суспільстві. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 340–344.

вона має виражений системний характер, системоутворюючим чинником є отримання певного зиску, переважно матеріального прибутку⁶.

Кримінологічна характеристика організованої злочинності в Україні ґрунтується на аналізі даних, що містяться у державних статистичних звітах про результати боротьби з організованими злочинними групами та злочинними організаціями. Розглядаючи кількісні та якісні показники організованої злочинності, слід мати на увазі, що її стан, рівень, динаміку, структуру, характер, географію та ціну визначити вкрай складно, тому що важко вирахувати високу латентність багатьох тяжких злочинів, низьке їх розкриття, конспіративність діяльності злочинних угруповань.

Згідно з даними офіційної статистичної звітності за останні десять років, на території України фіксується зростання загальної кількості зареєстрованих злочинів. Так, якщо у 2007 р. їх зареєстровано 401 293; у 2008 – 384 424; у 2009 – 434 678; у 2010 – 500 902; у 2011 – 475 204; у 2012 – 443 665; то, починаючи з 2013 р., ми спостерігаємо їх різке зростання: у 2013 р. зареєстровано уже 563 560 злочинів; у 2014 – 529 139; у 2015 – 565 182; у 2016 – 592 604; у 2017 – 523 911 злочинів.

Серед числа всіх виявлених злочинів частка тяжких та особливо тяжких, тобто тих, що безпосередньо стосуються проявів організованої злочинності, є досить значною. Так, у 2007 р. зареєстровано 150 253 такі злочини; у 2008 – 136 178; у 2009 – 154 529; у 2010 – 178 947; у 2011 – 167 345; у 2012 – 155 006; у 2013 – 169 907; у 2014 – 180 088; у 2015 – 199 368; у 2016 – 232 542; у 2017 – 214 660⁷.

Динаміка злочинності протягом останніх років характеризується хвилеподібними коливаннями, найвище значення амплітуди яких припадає на 2016 р., а найнижче – на 2008 р. Тим не менш, вираженою є загальна тенденція до зростання рівня злочинності. Досліджуючи організовану злочинність, В. Бесчастний зазначає, що абсолютний приріст 2016 р. щодо базового 2007 р. становить 191,3 тис. злочинів. Темп зростання у 2016 р., розрахований базисним методом, становить 1,862, темп приросту – 86,2%. Темп зростання у 2016 р., розрахований ланцюговим методом (за 11 місяців 2016 р. та 2015 р. відповідно), становить 1,134, темп приросту – 13,4%. Середньорічний абсолютний приріст за 2010–2016 рр. становить 45 тис. злочинів, середній темп зростання – 1,093, середній темп приросту – 9,3%⁸.

Також слід враховувати, що у 2013 р. було зафіксовано 563 560 злочинів, а в 2015 р. – 565 182. Однак для розуміння реальної динаміки зміни злочинності використовується такий показник, як кількість злочинів на 100 тис. населення. Але відомо, що за останні два роки чисельність населення України скоротилася приблизно на 7 млн осіб. Із них 2 млн залишилися в Криму й опинилися в складі Росії, близько 4 млн проживають у ДНР («Донецька Народна Республіка») і ЛНР («Луганська Народна Республіка»). Ще близько 1 млн перебралися на постійне проживання в інші країни. Тож реальне населення України за ці роки скоротилося з 45 млн до 38 млн чоловік. Якщо ж говорити про кількість злочинів на 100 тис. населення, то фактично у 2013 р. було скоєно +1 252 злочини на 100 тис. чоловік, а в 2015 – вже 1 487 злочинів. Тобто реальне зростання злочинності склало 20%.

Значну стурбованість на фоні зростання загального рівня злочинності викликає і різке зменшення числа виявлених правоохоронними органами за останнє десятиліття на території України організованих груп та злочинних організацій. Так, якщо у 2007 р. їх кількість становила 420; у 2008 – 378; у 2009 – 379; у 2010 – 397; у 2011 – 392; у 2012 – 258; то у 2013 – лише 172; у 2014 – 155; у 2015 – 123; у 2016 – 136; у 2017 – 210 таких злочинних груп та організацій⁹.

Більше того, як для України, котра завдяки своєму географічному положенню є країною транзиту для багатьох нелегальних поставок товарів і послуг до країн Європи та навпаки, число виявлених організованих груп та злочинних організацій із міжнародними зв'язками у вказані роки є надзвичайно низьким. Так, у 2007 р. їх лише 29; у 2008 – 18; у 2009 – 18; у 2010 – 40; у 2011 – 27; у 2012 – 28; у 2016 – 4; у 2017 – 11¹⁰.

⁶ Гриненко І.М. Термінологічні питання визначення феномену «організованої злочинності». Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2013. Вип. 2. С. 74.

⁷ Статистична інформація МВС України та Генеральної прокуратури України за 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 рр. Офіційний сайт МВС України. URL: <https://www.mvs.gov.ua>; Офіційний сайт ГПУ України. URL: <https://www.gp.gov.ua>.

⁸ В. Бесчастний. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. Підприємство, господарство і право. № 1. 2017. С. 207–213. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/40.pdf>.

⁹ Статистична інформація МВС України та Генеральної прокуратури України за 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 рр. Офіційний сайт МВС України. URL: <https://www.mvs.gov.ua>; Офіційний сайт ГПУ України. URL: <https://www.gp.gov.ua>.

¹⁰ Организованная преступность и банды Украины (инфографика). URL: <http://rama.com.ua/organizovannaya-prestupnost-i-bandyi-ukrainyi-infografika>.

Суттєвий спад офіційних показників відмічаємо й у категорії виявлених осіб, що вчинили злочини в складі організованих груп та злочинних організацій. Так, у 2007 р. їх налічується 1 628 осіб; у 2008 – 1 457; у 2009 – 1 570; у 2010 – 1 588; у 2011 – 1 550; у 2012 – 1 099; у 2013 – 662; а вже у 2014 – 565 осіб; у 2015 – 451; у 2016 – 598; у 2017 – 949.

У розрізі категорій осіб, які вчинили злочин, іноземців у 2007 р. було 1 704 особи; у 2008 – 1 722; у 2009 – 1 727; у 2010 – 2 134; у 2011 – 2 460; у 2012 – 2 298, у т. ч. із країн СНД у 2007 – 1 367; у 2008 – 1 318; у 2009 – 1 301; у 2010 – 1 891; у 2011 – 2 183; у 2012 – 2 079 осіб. Чисельність осіб, судимість яких не знята і не погашена, становила у 2007 р. 24 086; у 2008 – 24 140; у 2009 – 25 410; у 2010 – 27 706; у 2011 – 33 149; у 2012 – 34 003¹¹. Починаючи з 2013 р., офіційними даними така інформація, на жаль, не обліковується.

Розглянемо також основні характеристики деяких видів злочинів у діяльності української організованої злочинності за останнє десятиліття. За період з 2007 по 2017 рр., за офіційними статистичними даними, зареєстровано злочинів з незаконного обігу наркотичних засобів: у 2007 р. – 6 383; у 2008 – 63 666; у 2009 – 57 624; у 2010 – 56 876; у 2011 – 53 206; у 2012 – 45 322; у 2013 – 33 982; у 2014 – 30 045; у 2015 – 25 908; у 2016 – 23 029; у 2017 – 29 010 злочинів.

Офіційні статистичні відомості щодо незаконного обігу зброї в Україні виглядають таким чином. У 2007 р. зареєстровано 11 733 такі злочини; у 2008 – 11 873; у 2009 – 11 220; у 2010 – 11 143; у 2011 – 11 253; у 2012 – 9 764; у 2013 – 7 060; у 2014 – 7 883; у 2015 – 7 770; у 2016 – 6 593; у 2017 – 8 002 злочини.

Щодо кількості виявлених злочинів у сфері торгівлі людьми, то у 2007 р. офіційно зареєстровано 359 злочинів; у 2008 – 322; у 2009 – 279; у 2010 – 257; у 2011 – 197; у 2012 – 155; у 2013 – 130; у 2014 – 118; у 2015 – 110; у 2016 – 115; у 2017 – 342 злочини.

За останні роки зростає і кількість злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням автотранспортними засобами. Так, у 2007 р. їх зареєстровано 6 806; у 2008 – 5 793; у 2009 – 5 184; у 2010 – 4 278; у 2011 – 4 682; у 2012 – 5 184; у 2013 – 6 794; у 2014 – 12 584; у 2015 – 11 463; у 2016 – 12 205; у 2017 – 9 018 злочинів¹².

Динаміку проявів організованої злочинності в Україні в різних сферах її активності щодо зареєстрованих злочинів за 2007–2017 рр. можна побачити і за допомогою графіку (рис. 1).

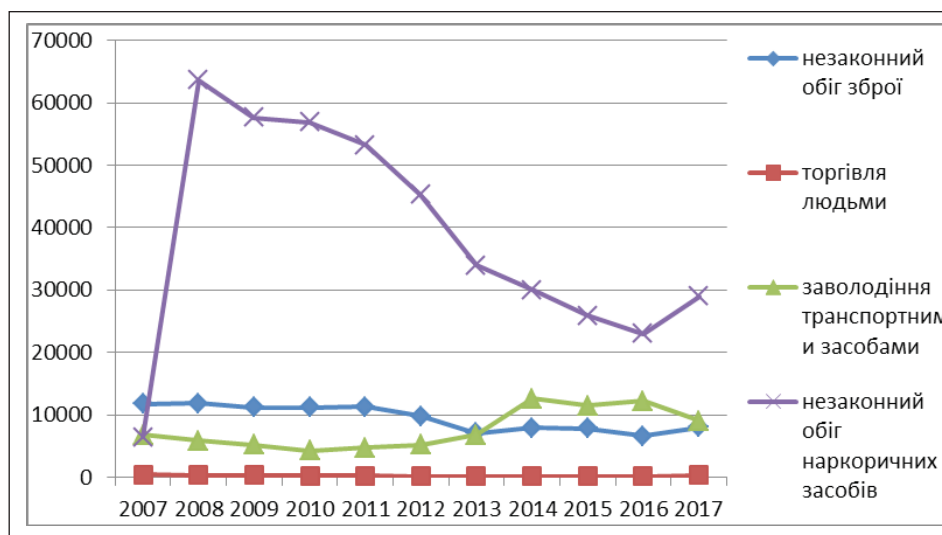

Рис. 1. Офіційні статистичні відомості щодо кількості зареєстрованих злочинів за окремими категоріями за 2007–2017 рр. в Україні

Для організованої злочинності властиве швидке пристосування, адаптація форм її діяльності до національної політики, карного правосуддя і до захисних механізмів.

¹¹ Статистична інформація МВС України та Генеральної прокуратури України за 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 рр. Офіційний сайт МВС України. URL: <https://www.mvs.gov.ua>; Офіційний сайт ГПУ України. URL: <https://www.gp.gov.ua>.

¹² Там само.

Крім того, основою всіх найприбутковіших технологій збагачення в Україні був і залишається прямий або опосередкований перерозподіл державних коштів, засобів та майна, що відбувається законним шляхом (наприклад, через участь в обслуговуванні державних цільових програм, у процесах приватизації державних підприємств, шляхом одержання субсидій із державного бюджету тощо) або в незаконний спосіб. Кожного разу це пов'язано з корупцією, а також різними схемами ухилення від оподаткування з подальшим приховуванням здобутих коштів на закордонних рахунках, зокрема з використанням офшорних юрисдикцій¹³.

Тож фактично сьогодні в Україні щорічно виявляється значна кількість різноманітних за своєю спрямованістю, структурою, масштабністю впливу злочинних формувань, які іноді утворюють цілісні системи, що здійснюють постійну злочинну діяльність, головною метою якої є незаконне одержання прибутків і надприбутків. Така діяльність зазвичай поєднується із забезпеченням злочинцями для себе спеціального захисту (невразливості) від соціального контролю і правового впливу на них шляхом використання таких засобів, як залякування, дискредитація, корупція, а також проникнення представників кримінального середовища в офіційні державні та громадські (економічні, владні, управлінські, правоохоронні) структури.

Висновки. Сучасний розвиток суспільства і права вимагає найшвидшого перегляду існуючої сьогодні в країні системи протидії організованим злочинності в бік підвищення її ефективності та відповідності європейським і світовим стандартам. Статистичні (кількісні) показники щодо загальних проявів організованої злочинності в Україні свідчать про активізацію процесів її розповсюдження на території України. Водночас розкриття у КК України понять організованої групи та злочинної організації через такі кримінологічні ознаки, як стійкість та ієрархічність у своєму результаті, не сприяє активній протидії організованим злочинності правоохоронними органами, що відображається і на офіційних показниках їх діяльності.

Організована злочинність, як явище динамічне, розвивається і набирає все більш вишуканих форм і проявів, тому кримінально-правові засоби боротьби з нею також повинні постійно вдосконалюватися та реформуватися з позиції посилення ефективності у протидії організованій злочинності. Зростання показників злочинності та їх хвилеподібні коливання відбувається в усіх проаналізованих нами сферах її активності, що вимагає від правоохоронної системи швидкого, чіткого та кваліфіковано-професійного реагування. Організована злочинність не просто суперечить існуючим суспільним відносинам, вона заподіює шкоду правам та інтересам громадян, спільнотам, державі і суспільству в цілому, перешкоджає поступовому розвитку країни в напрямку закріплення її як правової держави.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню окремих питань поширення та зростання активності організованої злочинності в Україні за останнє десятиліття. Проаналізовано, згідно з чинним законодавством України, питання основ відповідальності організованих груп та злочинних організацій. За офіційними статистичними даними наведено показники діяльності організованої злочинності та простежено їх хвилеподібні коливання за всіма основними напрямками злочинної діяльності. Звернуто увагу на необхідність відповідного реформування правоохоронної системи в напрямку удосконалення її ефективності в протидії організованій злочинності.

Summary

The article is devoted to the research of separate issues of the spread and increase of activity of organized crime in Ukraine in the last decade. The issues of the basis of responsibility of organized groups and criminal organizations are analyzed in accordance with the current legislation of Ukraine. According to official statistics, indicators of organized crime activity are presented and their wave-like fluctuations in all major areas of criminal activity are tracked. The attention is paid to the need for appropriate reform of the law-enforcement system in the direction of improving its effectiveness in counteracting organized crime.

¹³ Користін О.Є., Чернявський С.С. Організована економічна злочинність в Україні: сучасний стан і стратегія протидії. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1 (1). С. 78–88.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 08 лютого 2013 р. К.: Паливода А.В., 2013. 216 с.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»: від 23 грудня 2005 р., № 13. С. 2. URL: <http://scourt.gov.ua/clients/vs.nsf>.
3. Биленчук П.Д., Еркенов С.Е., Кофанов А.В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация. К.: Атика, 1999. 272 с.
4. Гуров А.И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. М., 1990. С. 205; Аркуша Л. Коррупция – элемент организованной преступной деятельности. Юрид. вестник. 2000. № 2. С. 118–121.
5. Марич М.І. Чинники корупції та організованої злочинності в сучасному суспільстві. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 340–344.
6. Гриненко І.М. Термінологічні питання визначення феномену «організованої злочинності». Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2013. Вип. 2. С. 72–75.
7. Статистична інформація МВС України та Генеральної прокуратури України за 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 рр. Офіційний сайт МВС України. URL: <https://www.mvs.gov.ua>; Офіційний сайт ГПУ України. URL: <https://www.gp.gov.ua>.
8. Организованная преступность и банды Украины (инфографика). URL: <http://rama.com.ua/organizovannaya-prestupnost-i-bandyi-ukrainyi-infografika>.
9. Користін О.Є., Чернявський С.С. Організована економічна злочинність в Україні: сучасний стан і стратегія протидії. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1 (1). С. 78–88.

Nina Miniailo,

*Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
National Prosecution Academy of Ukraine*